

УДК 378.147

Г.П. Журба
м. Умань, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Вступ. Діяльність педагогів високо оцінювалася людським суспільством у всі часи, тому що головне призначення педагога – це залучення підростаючого покоління до цінностей культури його народу і всього людства. Сучасна система вищої педагогічної освіти, яка полягає в підготовці майбутнього фахівця, здатного творчо використовувати здобуті знання у професійній діяльності, вміти працювати з людьми. Динаміка розвитку суспільства та поява нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного інженера-педагога в галузі освіти вимагають розгляду питання щодо самовдосконалення майбутніх фахівців, створення їхнього індивідуального стилю діяльності, що сприятиме підвищенню професіоналізму та компетентності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Нині наявна значна кількість науково-теоретичних і науково-методичних робіт, присвячених вивченню індивідуального стилю діяльності. Зокрема, В. Мерлін [2] та М. Щукін [3] досліджували проблему взаємозв'язку та взаємовпливу індивідуального стилю діяльності та рівнів інтегральної індивідуальності; наукові дослідження з реалізації різноманітних стилів діяльності (Л. Андрюхіна, Т. Брусенцова, Є. Голубєва, Л. Гурова, Є. Ільїн, І. Новік, А. Маркова, О. Саннікова, В. Чудновський); розробки стилів спілкування та управління (М. Коваль, А. Коротаєв, Н. Маслова, Є. Павлова). Структура індивідуального стилю відображена в дослідженні Є. Клімова [6]. Індивідуальний стиль навчальної діяльності школярів різного віку проаналізовано в дисертації О. Самбікіної [7]. Проте проблема формування індивідуального стилю навчальної діяльності студентів вищих закладів освіти залишається актуальною і недостатньо опрацьованою.

Творчий характер інженерної і педагогічної праці передбачає наявність у фахівця інженерно-педагогічного фаху у структурі професіоналізму такого компонента, як індивідуальний стиль діяльності. Розуміння стилю як цілісної психологічної характеристики особистості людини неоднозначно у різних авторів. Уперше поняття стилю використав австрійський психолог А. Адлер [1] для пояснення індивідуальної своєрідності життєвого шляху особистості, що, на думку автора, визначається властивостями організму і соціального середовища, але не виникає само по собі.

Американський психолог В. Олпорт використовував поняття стилю для пояснення численних функціональних психологічних проявів. До стильових рис належать способи і засоби, що необхідні людині для реалізації своїх мотивів і цілей, серед яких – ввічливість, говіркість, сталість і рішучість.

Г. Віткін і Д. Гуденуд [3], наголошуючи на індивідуальних відмінностях у запам'ятовуванні, утворенні понять особистості, виділили когнітивний стиль, що характеризує всю особистість у цілому, на основі її пізнавальної діяльності.

У вітчизняній психології одним із перших дослідників Б. Теплов став визначати стиль як способи успішного виконання діяльності, що залежать від здібностей людини. Надалі його ідеї про стиль одержали продовження в дослідженнях В. Мерліна, Є. Клімова.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності розглядається нами як проекція предметної діяльності, що знаходить висвітлення в класифікаціях педагогічного стилю, запропонованих різними авторами. Традиційно, індивідуальний стиль педагогічної діяльності багатьма дослідниками аналізується з погляду відображення функції предметної діяльності педагога. Наразі більшість авторів (В. Афанасов, Л. Ахтарієва, Ю. Бабанський, Є. Басков, О. Бодалєв, С. Васьковська, К. Волков, А. Маркова, Н. Маслова, А. Никонова, В. Почекаєнков) розглядають

її як найважливіший засіб психологічної адаптації індивідуальності викладача до об'єктивних вимог педагогічної діяльності.

Показова в цьому відношенні класифікація, запропонована А. Ніконовою і А. Марковою. Автори виділяють чотири стилі: емоційно-імпровізаційний, емоційно-методичний, міркуючо-імпровізаційний, міркуючо-методичний на базі об'єднання змістовних і формально-динамічних характеристик. Основним у змістовних характеристиках стилів автори вважають переважну орієнтацію педагога: на процес навчання, на процес і результати навчання, на результати навчання, тому що вона зумовлює співвідношення трьох інших характеристик, що, у свою чергу, пов'язані з орієнтуючим, виконавчим і контрольним компонентами педагогічної діяльності.

Мета статті – здійснити аналіз індивідуального стилю діяльності як наукової проблеми; дати визначення поняттю «індивідуальний стиль діяльності»; проаналізувати основні типи індивідуальних стилів діяльності інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. Проблема ефективності стилів професійно-педагогічної діяльності не має однозначного вирішення. Одні дослідники визнають в якості найбільш ефективного якийсь один конкретний стиль педагогічної. Інші схиляються до думки про неадекватність самої постановки проблеми пошуку однозначно продуктивних і непродуктивних стилів: універсального, ефективного взагалі, в усіх умовах та відношеннях стилю професійно-педагогічної діяльності не існує.

Педагогічна діяльність інженера-педагога, як і будь-яка інша діяльність, характеризується визначеним стилем. Стиль діяльності (наприклад, педагогічної) у самому широкому змісті слова – стійка система способів, прийомів, що виявляється в різних умовах її існування. Він обумовлюється специфікою самої діяльності, індивідуально-психологічними особливостями її суб'єкта [8]. Індивідуальний стиль діяльності інженера-педагога – це модель діяльності, яка базується на сукупності різнорівневих властивостей індивідуальності і забезпечує активне становлення людини в суспільстві на засадах самоактуалізації, творчої самореалізації, суспільної діяльності в межах особистісного креативного вибору. Більшість авторів пропонують класифікацію, що містить три основних стилі управління педагогів О. Бодальов, К. Волков, Т. Мальковська – авторитарний, демократичний, ліберально-потуральний, причому зберігається полярність в оцінці впливу цих стилів (негативний і позитивний), як і в попередніх класифікаціях.

Педагоги демократичного стилю мають позитивну установку на учнів, прислухаються до їхніх критичних зауважень. У спілкуванні з учнями використовують непрямі форми спонукування до дії. Форма наказу для них не характерна, але і не виключена в певних ситуаціях. Педагоги, що характеризуються авторитарним стилем керівництва, будують свої стосунки з учнями на принципі «керівництва-підпорядкування» [4]. Для них властива установка на безумовне підпорядкування їм класу, жорсткий контроль над учнями. Ці педагоги відрізняються завищеною самооцінкою, болісно реагують на критику, недоброзичливо ставляться до досвіду колег. Педагоги ліберально-потурального стилю дотримуються позиції невтручання, безініціативні, консервативні, часто вагаються, не знаючи яке прийняти рішення. Віддають перевагу діям під тиском «зверху» або «знизу».

Аналіз стилів педагогічної діяльності залежно від її характеру включає такі його сторони: змістовні характеристики стилю (орієнтація педагога на процес чи результат своєї праці, розгортання фахівцем орієнтованого та контрольної-оціночної етапів своєї праці); динамічні характеристики стилю (гнучкість, стійкість, уміння переключатися); результативність (рівень знань і навичок в учнів, а також їх інтерес до предмета) [5]. На цій основі А. Марковою та А. Ніконовою виділені 4 типи індивідуальних стилів, які характеризують сучасного педагога.

Емоційно-імпровізаційний. Орієнтуючись здебільшого на процес навчання, викладач недостатньо адекватно планує свою роботу по відношенню до кінцевих результатів; для викладання відбирає найбільш цікавий матеріал, а важливий, але нецікавий залишає на самостійне вивчення. Орієнтуючись в основному на сильних учнів, намагається, щоб його робота була творчою. Діяльність викладача високо оперативна: часто міняє види роботи,

практикує колективні обговорення. Однак багатий арсенал методів, що використовуються у навчанні, сполучається з низькою методичністю, недостатнім уявленням про роль закріплення і повторення навчального матеріалу.

Емоційно-методичний. Орієнтуючись як на результат, так і на процес навчання, інженер-педагог адекватно планує навчально-методичний матеріал, не упускаючи закріплення і запам'ятовування, включаючи повторення і контроль знань, що плануються.

Розумово-імпровізований. Для педагога характерні орієнтація на процес і результати навчання, адекватне планування, оперативність, поєднання інтуїтивності і рефлексії. Сам викладач менше говорить, особливо під час опитування, віддаючи перевагу впливу на тих, що навчаються, побічним шляхом, даючи можливість детально оформити відповідь.

Розумово-методичний. Орієнтуючись здебільшого на результати навчання і адекватно плануючи навчально-виховний процес, педагог виявляє консервативність у використанні засобів педагогічної діяльності. Висока методичність сполучається з малим, стандартним набором методів навчання.

На основі аналізу літератури можна виділити основні критерії сформованості індивідуальних стилів спілкування: домінантність, залежність, формальність, особистісність, доброзичливість, ворожість, гнучкість. За цими критеріями виділяють рівні сформованості ефективного індивідуального стилю педагогічної діяльності: високий, середній, низький.

Для досягнення успіху в педагогічній діяльності має значення, які здібності переважають в особистісній характеристиці педагога – термінальні або інструментальні. Оскільки, за даними М. Амінова, неможливий рівномірний розвиток термінальних та інструментальних здібностей в однієї людини через те, що термінальні здібності зумовлені такими типологічними особливостями, як сила, активованість, мобільність нервових процесів, а інструментальні здібності визначаються низькими показниками за цими параметрами, то поєднання двох стилів за даною класифікацією в одного педагога також неможливо.

Висновки і перспективи досліджень. Індивідуальний стиль професійної діяльності педагога – це своєрідний самопрояв його особистості через усталену систему способів і прийомів, що утворюють особистісну систему дій і характеризуються нестереотипністю поведінки, оригінальністю та креативністю форм організації навчально-виховного процесу, регуляторними властивостями, що впливають на механізми міжособистісної взаємодії. Індивідуальний стиль педагогічної діяльності характеризує цілісну особистість як суб'єкта й проявляється в активному внутрішньому прагненні фахівця творчо вирішити професійно-педагогічні завдання. Проведена робота не вичерпує всіх питань з формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів. Вона відкриває **перспективу** для більш ґрунтовного вивчення умов, факторів, етапів цього процесу.

Література:

1. Артюх С.Ф. Педагогические аспекты преподавания инженерных дисциплин: Пособие для преподавателей / С.Ф. Артюх, Е.Э. Коваленко. – Харьков: УИПА, 2001. – 210 с.
2. Бакатанова В.Б., Прохорова О.О., Чепурко І.П. Формирование индивидуального стиля педагогической деятельности будущих инженеров-педагогов / В.Б. Бакатанова, О.О. Прохорова, І.П. Чепурко // Сучасні проблеми методичного аспекту освіти та мистецтвознавства: Зб. наук. пр. / Проблеми сучасного мистецтва і культури. – К.: Наук. світ, 2002. – С. 15-21.
3. Прохорова О.О. Формування індивідуального стилю діяльності майбутніх інженерів- педагогів // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. пр. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2005. – № 2. – Ч. 2. – С.148-152.
4. Ковалів Ж.В. Основи стильової поведінки сучасного вчителя: Навчально-методичний посібник. – Одеса, 2004. – 38 с.
5. Теслюк В.М. Психологічні засади формування індивідуальних стилів професійно-педагогічного спілкування у майбутніх викладачів / В.М. Теслюк // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 31. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 202-205.
6. Теслюк В.М. Стильові особливості професійно-педагогічного спілкування // Вісник Книжкової палати: Науково-практичний журнал. – К., 2006. – № 2. С.28-32.

7. Теслюк В.М. Структурні компоненти індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2005. – Вип. 88. – С. 245-255.

8. Теслюк В.М. Чинники, які впливають на формування індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування // «Наукові дослідження – теорія та експеримент 2006»: Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції. – м. Полтава, 15-17 травня 2006 р.: – Полтава: Вид-во «ІнтерГрафіка», 2006. – Т. 4. – С. 128-131.

Сучасна системи вищої педагогічної освіти, яка полягає в підготовці майбутнього фахівця, здатного творчо використовувати здобуті знання у професійній діяльності, вміти працювати з людьми. Динаміка розвитку суспільства та поява нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного інженера-педагога в галузі освіти вимагають розгляду питання щодо самовдосконалення майбутніх фахівців, створення їхнього індивідуального стилю діяльності, що сприятиме підвищенню професіоналізму та компетентності. Формування індивідуального стилю діяльності є найважливішою умовою реалізації можливостей педагога і досягнення успішності його діяльності. Цей процес формування здійснюється ефективно в тому випадку, коли він не є стихійним, а будується цілеспрямовано по етапах: діагностика, прогнозування, здійснення, рефлексія, корекція. Однією з умов формування індивідуального стилю педагогічної діяльності є використання чужого педагогічного досвіду. Воно ефективно тільки в тому випадку, коли не є простим копіюванням. Досвід інших педагогів має творчо перероблятися інженером-педагогом з урахуванням його педагогічної індивідуальності.

Ключові слова: інженер-педагог, індивідуальний стиль, педагогічна діяльність, фахівець, педагогічний стиль, професійна діяльність.

Современная системы высшего педагогического образования, которая заключается в подготовке будущего специалиста, способного творчески использовать полученные знания в профессиональной деятельности, уметь работать с людьми. Динамика развития общества и появление новых возможностей для раскрытия профессионального потенциала современного инженера-педагога в области образования требуют рассмотрения вопроса о самосовершенствовании будущих специалистов, создания их индивидуального стиля деятельности, что будет способствовать повышению профессионализма и компетентности. Формирование индивидуального стиля деятельности является важнейшим условием реализации возможностей педагога и достижения успешности его деятельности. Этот процесс формирования осуществляется эффективно в том случае, когда он не является стихийным, а строится целенаправленно по этапам: диагностика, прогнозирование, осуществление, рефлексия, коррекция. Одним из условий формирования индивидуального стиля педагогической деятельности является использование чужого педагогического опыта. Оно эффективно только в том случае, когда не является простым копированием. Опыт других педагогов должен творчески перерабатываться инженером-педагогом с учетом его педагогической индивидуальности.

Ключевые слова: инженер-педагог, индивидуальный стиль, педагогическая деятельность, специалист, педагогический стиль, профессиональная деятельность.

Modern systems vyssheho pedagogical education, kotoraja zakljuchaetsja in Preparation of the future specialist, sposobnoho tvorchesky Require poluchennye Professional knowledge in activities, umet works with people. Dynamics of development of society and appearance novyh of opportunities for Disclosure professional building sovremennoho engineer-teacher education in the region of trebuyut rassmotrenyya samosovershenstvovanyya question of future specialists, the creation of individual style s activities, something sposobstvovat Will Increase professionalism and competence. Formation of individual style activities javljaetsja Implementation crucial terms of opportunities and achievements teacher uspesnosty ego activity. This process Formation osushchestvljaetsja effektivno in volume sluchae, when not on javljaetsja styhuynym and stroytsya tselenapravlenno in stages, diagnostics, prediction, osuschestvlenye, reflection, correction. One IZ uslovyu Formation of individual style of pedagogical activity javljaetsja Using someone else's pedagogical experience. Ono effektivno Only in Volume sluchae, when not javljaetsja prostym Copy. Experience pedahohov second dolzhen tvorchesky pererabatyvatsya engineer with teacher pedagogical yndyvudualnosty uchetom ego.

Keywords: engineer, teacher, personal style, teaching activities, specialist, teaching style, professional activity.